סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: חורף תש"ף, 2020
מספר השאלון: 1261
קובץ: תשובות סופיות

תנ"ך

שאלון 1261

הוראות לנבחן

מדינת ישראל, משרד החינוך. סוג הבחינה: בגרות. מועד הבחינה: חורף תש"ף, 2020. מספר השאלון: 1261.
(בשער מודפס: כיתות י"א)
תנ"ך – הוראות לנבחן
א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
פרק ראשון — (2×20) — 40 נקודות
פרק שני — (1×20) — 20 נקודות
פרק שלישי — (2×14) — 28 נקודות
פרק רביעי — (1×12) — 12 נקודות
סך הכול — 100 נקודות
ג. חומר עזר מותר בשימוש: תנ"ך שלם בלי פירושים, בלי תוספות ובלי תרגום. מותר להשתמש בתנ"ך שיש בו מפות.
ד. הוראות מיוחדות: (1) אל תעתיק את השאלה; כתוב את מספרה בלבד. (2) התרכז בנושא. שים לב לכתב, לכתיב ולפיסוק.
הערה: בקטעים מן התנ"ך השם המפורש בא בצורת ה'.
כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה. כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.
ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.
בהצלחה!

כללי המענה במועד זה (חורף תש"ף): לא נמצא במסמכים הרשמיים שבידינו מסמך המתייחס במפורש למועד זה. מכתב הפיקוח על הוראת המקרא בחינוך הממלכתי מאדר ב' תשע"ט (מרץ 2019), "מבנה שאלון בחינת הבגרות בהתאם לתכנית הלימודים תשע"ט", מציג בנספח את מבנה השאלון לפי התכנית החדשה, בלי לציין מועד מסוים, והמבנה המודפס בשאלון זה זהה לו: פרק ראשון – 2 מתוך 3 שאלות, כל הסעיפים (א' 6, ב' 7, ג' 7) = 40; פרק שני – שאלה 1 מתוך 2, כל הסעיפים = 20; פרק שלישי – 2 שאלות מתוך 5 נושאי הבחירה, בכל אחת סעיף א' חובה (6) ועוד סעיף אחד מתוך ב'–ג' (8) = 28; פרק רביעי – סעיף א' חובה (7) ועוד סעיף אחד מתוך ב'–ד' (5) = 12. באותו מכתב נאמר שבשלב זה הטקסט המקראי המצולם לא יופיע בטופס הבחינה בפרק הראשון ובפרק השני, וכך גם בשאלון זה. לכן מובא כאן המבנה המודפס בשאלון.

הערה לפתרונות: בציטוטי הפסוקים בפתרונות השם המפורש נכתב בצורת ה' (גם עם אותיות שימוש: וַה', לַה'), כמו בשאלון. בשאלה 7 (ירמיה ל"א) מספרי הפסוקים הם כמו בשאלון; במהדורות שבהן החלוקה שונה (כמו מהדורת הנוסח שממנה מצוטטים הפסוקים) מספר הפסוק גדול באחד, והוא מובא בסוגריים המרובעים (למשל: ירמיהו לא, כט [בחלוקה אחרת: לא, ל]). בפרקים השלישי והרביעי השאלון מדפיס צילום של הפסוקים (ראו המקורות); בציטוטים שבפתרונות מובא הקרי לפי מהדורת הנוסח.

בהצלחה!

תשובות סופיות

פרק ראשון — בראשית

שאלה 1

א. (1) כל אנשי העיר מקיפים את הבית ודורשים "הוציאם אלינו ונדעה אתם" – כוונה לפגוע מינית באורחים, הפך הכנסת האורחים; הם מאיימים על לוט, הגר, "האחד בא לגור וישפט שפוט... ויגשו לשבר הדלת" – שנאת הזר ואלימות. (2) העיר תושמד: "כי משחתים אנחנו את המקום הזה... וישלחנו ה' לשחתה" (יט, יג); וכבר מיד – האנשים מוכים בסנוורים (יט, יא).

ב. (1) לוט מוסר את בנותיו לאנשי העיר כדי להציל את אורחיו – אב מפקיר את בנותיו. התפיסה: חובת הגנה על האורח שנכנס "בצל קרתי" עולה על הכול. (2) מידה כנגד מידה: לוט הציע לעשות בבנותיו "כטוב בעיניכם" בלי הסכמתן; בנותיו משקות אותו יין ושוכבות עמו בלי ידיעתו – "ולא ידע בשכבה ובקומה" (יט, לג); "אשר לא ידעו איש" / "ולא ידע".

ג. (1) החתנים אינם יוצאים: "ויהי כמצחק בעיני חתניו" (יט, יד); לוט עצמו – "ויתמהמה", והמלאכים נאלצים להאיץ בו ולהוציא אותו ואת אשתו ובנותיו ביד (יט, טו–טז). (2) הסיבה: לוט בחר בכיכר הירדן בגלל עושרה – "כי כלה משקה... כגן ה'" (יג, י), ולכן קשה לו לעזוב את ביתו ורכושו. הביקורת: מיד אחר כך "ואנשי סדם רעים וחטאים להי' מאד" (יג, יג) – הוא העדיף שפע חומרי על פני חברה מוסרית ונפרד מאברם.

שאלה 2

א. (1) יעקב מתחזה לעשו ומשקר במפורש: "אנכי עשו בכרך" (כז, יט), "ויאמר אני" (כז, כד). המטרה: לקבל את ברכת הבכור – "בעבור תברכני נפשך" (כז, יט). (2) "ויברכהו" ו"ויתן לך האלהים מטל השמים... הוה גביר לאחיך" (כז, כז–כט).

ב. (1) הנבואה שקיבלה רבקה: "ורב יעבד צעיר" (כה, כג) – הצעיר הוא שראוי לברכה; אהבתה ליעקב: "ורבקה אהבת את יעקב" (כה, כח) (וגם אופיו – "איש תם ישב אהלים" מול "איש ידע ציד"). (2) מכינה מטעמים "כאשר אהב" מגדיי העזים (כז, ט) – מזון שייראה כציד; מלבישה את יעקב בבגדי עשו ובעורות העזים על ידיו וצווארו (כז, טו–טז) – כדי להטעות את חושי הריח והמישוש של יצחק העיוור.

ג. (1) יעקב מתנגד ומפחד: "אולי ימשני אבי... והבאתי עלי קללה ולא ברכה" (כז, יב), ורבקה מכריעה בסמכותה: "אך שמע בקלי ולך קח לי" (כז, יג) – הוא פועל מכוח ציווי אמו, כאנוס. (2) יעקב פועל בנחישות ומשקר ביוזמתו: "אנכי עשו בכרך" (כז, יט), ואף מוסיף "כי הקרה ה' אלהיך לפני" (כז, כ) – אין כאן סימן לאדם כפוף ובוכה; וגם התנגדותו בפסוק י"ב היא חשש להיתפס, לא התנגדות מוסרית.

שאלה 3

א. (1) ציווה לשים את גביע הכסף שלו באמתחת בנימין (מד, ב) ושלח את אשר על ביתו לרדוף אחריהם ולהאשים אותם בגנבה (מד, ד). (2) האחים: מי שיימצא אצלו הגביע – ימות, והשאר יהיו עבדים (מד, ט). יהודה: כולם יהיו עבדים – "גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו" (מד, טז). יוסף: "חלילה לי" – רק מי שנמצא הגביע בידו יהיה עבד, והשאר "עלו לשלום אל אביכם" (מד, יז).

ב. (1) בפרק ל"ז יהודה מציע למכור את יוסף לעבד תמורת רווח – "מה בצע... לכו ונמכרנו לישמעאלים"; בפרק מ"ד הוא מסרב להפקיר את בנימין, מציע שכולם יהיו עבדים ("גם אנחנו") וניגש לשליט כדי להצילו – מוכר אח לעבדות → מוכן להיות עבד בשביל אח. (2) עם תמר יהודה מודה בטעותו ולוקח אחריות: "צדקה ממני" (לח, כו) – כך גם במ"ד: "האלהים מצא את עון עבדיך" ונכונות לשאת באחריות לבנימין.

ג. (1) יעקב קרע על מות יוסף, אבל יוסף היה חי – האחים הטעו אותו בכתונת הטבולה בדם ("טרף טרף יוסף"); האחים קרעו על גנבה שלא הייתה – הגביע הוטמן בידי יוסף. מידה כנגד מידה: הטעו את אביהם – והוטעו בעצמם. (2) לדוגמה: לא דומה – יעקב האמין שבנו מת (אבל "ימים רבים", אובדן סופי), ואילו האחים חששו לעבדותו של בנימין ולגורלם – צער קשה אך הפיך; או: דומה – בשני המקרים צער על אובדן בן רחל וחשש למות האב.

פרק שני — שמות

שאלה 4

א. (1) לגבי עצמו: "מי אנכי כי אלך אל פרעה" (ג, יא) – אינו ראוי ואינו מסוגל. לגבי העם: "ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם" (ג, יג) – העם יפקפק בשליחותו ולא יקבל אותו. (2) לעצמו: "כי אהיה עמך" – ההצלחה תלויה בנוכחות ה', לא בכוחו של משה; והאות – "תעבדון את האלהים על ההר הזה" (ג, יב). לעם: "אהיה שלחני אליכם" / "ה' אלהי אבתיכם אלהי אברהם..." (ג, יד–טו) – השם הקשור לאבות ולהבטחה, ולשון "פקד פקדתי" (ג, טז) שהעם יכיר.

ב. (1) הזקנים: "ושמעו לקלך" (ג, יח) – יקבלו את דבריו. פרעה: "לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה" (ג, יט) – יסרב. (2) הזקנים – תשובה לחשש של משה שהעם לא יאמין לו (ג, יג), ולכן הוא יכול לפנות אליהם בביטחון. פרעה – הסירוב צפוי מראש וחלק מתוכנית ה': "ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים... ואחרי כן ישלח אתכם" (ג, כ); לכן משה לא יתייאש כשפרעה יסרב.

ג. (1) פסוק י"ח: בקשה מטעה – "נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר" כשהכוונה לצאת לצמיתות; פסוק כ"ב: "ושאלה אשה משכנתה... ונצלתם את מצרים" – לקיחת רכוש בדרך של שאילה בלי כוונה להחזיר. (2) שד"ל מודה שהייתה רמאות, אבל מצדיק אותה: פרעה שיעבד אותם בלי שום זכות חוקית (גזלן ועושק), ולכן מותר לנהוג עמו בעקיפין – "עם עקש תתפתל"; כלפי מי שפועל בעוולה אין חובה של יושר מלא.

שאלה 5

א. (1) משה התעכב בהר – "כי בשש משה לרדת מן ההר"; העם לא יודע מה עלה בגורלו ("לא ידענו מה היה לו") ונשאר בלי מנהיג ומתווך; הם מבקשים אלוהים מוחשי "אשר ילכו לפנינו" (לב, א). (2) ביקש את נזמי הזהב (לב, ב), עשה מהם עגל מסכה (לב, ד), בנה מזבח והכריז "חג לה' מחר" (לב, ה).

ב. (1) "ויאמר חג לה' מחר" (לב, ה) – החג מוקדש בשמו של ה'; או "אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (לב, ד) – העגל מייצג את האל שהוציא אותם ממצרים. (2) "ויעשהו עגל מסכה" (לב, ד) – פסל ותמונה, בניגוד לדיבר "לא תעשה לך פסל וכל תמונה" (כ, ד); וגם "ויקמו לצחק" (לב, ו) – חגיגה פרועה בנוסח עבודה זרה.

ג. (1) אהרן ביקש לעכב ולהרוויח זמן עד שמשה יחזור – דרש דבר קשה, תכשיטי הנשים, בתקווה שיסרבו. המטרה לא הושגה: "ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב... ויביאו אל אהרן" (לב, ג) – מיד, ובלי עיכוב. (2) מערערים: משה מאשים את אהרן "כי הבאת עליו חטאה גדלה" (לב, כא), והכתוב קובע "כי פרעה אהרן" (לב, כה); אהרן אינו טוען שניסה לעכב אלא מגולל את האשמה על העם ומציג את העגל כאילו "יצא" מעצמו (לב, כד). (אפשר גם: תומכים – "אתה ידעת את העם כי ברע הוא" (לב, כב): אהרן פעל בלחץ העם.)

פרק שלישי — נושאי הבחירה

שאלה 6

א. (1) התושבים – "ברעה גדלה ובחרפה"; ירושלים – "חומת ירושלם מפרצת ושעריה נצתו באש" (א, ג). (2) תגובה: "ישבתי ואבכה ואתאבלה ימים ואהי צם ומתפלל" (א, ד). הבקשה: שה' יצליח את דרכו ויתן לו רחמים "לפני האיש הזה" – המלך, שנחמיה משקה שלו (א, יא) – כדי שיתיר לו לפעול למען ירושלים.

ב. (1) "עבדך" – נחמיה עצמו ("תפלת עבדך", א, ו; א, יא) ומשה ("משה עבדך", א, ז–ח). "עבדיך" – בני ישראל, העם ("על בני ישראל עבדיך", א, ו; "והם עבדיך ועמך", א, י). (2) נחמיה – עבד נאמן שמבקש מאדונו: ענווה ונאמנות, ולכן ראוי שתפילתו תישמע. משה – תזכורת להבטחת ה' דרכו: "אם יהיה נדחכם... משם אקבצם" (א, ט) – ה' מתבקש לקיים את דברו. העם – גם אחרי החטא הם עבדי ה' ועמו שפדה (א, י), ו"החפצים ליראה את שמך" (א, יא) – האדון מחויב לעבדיו.

ג. קשוב לעם: "ואשאלם על היהודים הפליטה... ועל ירושלם" (א, ב) – נחמיה, החי ברווחה בשושן, יוזם ושואל על מצב אחיו, ומגיב בבכי ואבל (א, ד). חלק מן העם: "ומתודה על חטאות בני ישראל אשר חטאנו לך ואני ובית אבי חטאנו" (א, ו); "חבל חבלנו לך" (א, ז) – לשון רבים, כולל את עצמו בחטא ובאחריות.

שאלה 7

א. (1) ישראל ויהודה: ה' "יזרע" אותם "זרע אדם וזרע בהמה" – ריבוי אוכלוסין ושגשוג; כשם שעקר והרס – כן "אשקד עליהם לבנות ולנטע". ירושלים: העיר תיבנה מחדש לה' ותתרחב, ואפילו עמק הפגרים יהיה "קדש לה'" ולא ייהרס "עוד לעולם". (2) במקום גמול קיבוצי־בין־דורי ("אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה") – גמול אישי: "איש בעונו ימות". הנחמה: הדור אינו נענש עוד על חטאי האבות; גורלו בידיו, ויש תקווה ליציאה ממעגל העונש.

ב. (1) "אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי" (יט, ה) – הברית מוצעת בתנאי; משה שם את הדברים לפני הזקנים, והעם עונה "כל אשר דבר ה' נעשה" (יט, ח) – הסכמה מרצון. (2) לא: "נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה" (לא, לב) – ה' חורת את התורה בלבם, הברית אינה תלויה עוד בבחירתם, ו"כולם ידעו אותי" (לא, לג); זאת בגלל שהברית הקודמת הופרה – "אשר המה הפרו את בריתי" (לא, לא).

ג. (1) השמש, הירח, הכוכבים והים הם "חקים" קבועים שה' קבע (לא, לד); "אם ימשו החקים האלה... גם זרע ישראל ישבתו" (לא, לה), "אם ימדו שמים... גם אני אמאס" (לא, לו) – תנאי שלא יתקיים לעולם, ולכן הברית נצחית כמו סדרי הטבע. (2) השמיים נקראים לזעוק על החטא: "שמו שמים על זאת... חרבו מאד" (ב, יב) – אפילו הטבע מזדעזע; והמים – "אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות... נשברים" (ב, יג) – משל להמרת ה' באלילים, שמראה את גודל האיוולת: עזבו מקור חי ובחרו בורות סדוקים.

שאלה 8

א. (1) כוונה ויחס קודם – שנאה/איבה וארב ("בשנאה... בצדיה", לה, כ–כא) מול "בפתע בלא איבה... בלא צדיה" ו"לא אויב לו ולא מבקש רעתו" (לה, כב–כג); כלי ההריגה – כלי ברזל, "אבן יד אשר ימות בה", "כלי עץ יד" (לה, טז–יח) מעידים על כוונה להמית. (2) "ולא תקחו כפר לנפש רצח" (לה, לא) – אין להמיר את עונש המוות של הרוצח במזיד בכסף; "ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ" (לה, לב) – אין לשחרר בכסף את הרוצח בשגגה מעיר המקלט לפני מות הכוהן.

ב. אינו מבטל: גואל הדם עדיין קיים, ואם הרוצח יוצא מגבול עיר המקלט – "ורצח גאל הדם את הרצח אין לו דם" (לה, כז). ממתן: עיר המקלט מגינה עליו; העדה שופטת "בין המכה ובין גאל הדם" ו"הצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם" (לה, כד–כה); הנקמה מוגבלת במקום ובזמן – עד מות הכוהן הגדול, ואז ישוב לארצו (לה, כח).

ג. (1) לפי העיקרון, רק דם הרוצח מכפר על הדם שנשפך – ולכן הרוצח במזיד "מות יומת" (לה, טז), גואל הדם "ימית את הרצח" (לה, יט), ואסור לקחת כופר (לה, לא). (2) הרוצח בשגגה אינו מומת: הוא יושב בעיר המקלט ואחרי מות הכוהן הגדול חוזר לארצו (לה, כה, כח) – כך שהדם שנשפך אינו מכופר בדם שופכו, בניגוד לעיקרון.

שאלה 9

א. (1) האדם קטן וחסר ערך לעומת גודל הבריאה; האדם נעלה – "מעט מאלהים", מוכתר בכבוד. (2) קטנות: "כי אראה שמיך... ירח וכוכבים" ולעומתם "מה אנוש כי תזכרנו" (ח, ד–ה) – שאלה רטורית של השתאות. גדלות: "ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו" (ח, ו) – האדם קרוב לאלוהי, מוכתר כמלך.

ב. מזמור ח': האדם שליט על הבריאה – "תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו" (ח, ז), כל בעלי החיים כפופים לו (ח, ח). מזמור ק"ד: האדם אחד מן הברואים, חלק מן הסדר הטבעי – "מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבדת האדם" (קד, יד); הלילה לחיות והיום לאדם, "יצא אדם לפעלו ולעבדתו עדי ערב" (קד, כ–כג) – הוא חולק את העולם עם בעלי החיים ואינו מושל בהם.

ג. לפי רד"ק, התינוק יודע לינוק מרגע לידתו – פלא שמעיד על תכנון ועל חסד הבורא; מזה האדם מכיר "כי הכול בכוונת מכוון, לא בטבע ובמקרה". אויבי ה' הם "המכחישים" שטוענים שהעולם מתנהל במקרה; העדות של העוללים מבטלת את דבריהם – וזה ה"עז" שה' "יסד" "להשבית אויב ומתנקם" (ח, ג).

שאלה 10

א. (1) "איפה היית ביסדי ארץ" (לח, ד) – לא היית בבריאה ואינך יודע איך נוסד העולם; "מי שם ממדיה כי תדע" (לח, ה) – ה' לבדו מדד ותכנן את הארץ (או: "ויסך בדלתים ים" (לח, ח) – מי גבל את הים). (2) כדי להראות לאיוב את מגבלות ידיעתו וכוחו מול חכמת ה' בבריאה: מי שאינו מבין את סדרי הטבע אינו יכול לשפוט את הנהגת ה' ואת צדקתו; לעורר בו ענווה במקום תביעה.

ב. בפרק ג' איוב מקלל את חייו ומשבח את המוות כמקום מנוחה ושוויון – "למה לא מרחם אמות" (ג, יא), "שם רשעים חדלו רגז ושם ינוחו יגיעי כח" (ג, יז), "קטן וגדול שם הוא" (ג, יט). ה' עונה: "הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה" (לח, יז) – אינך יודע מה יש במוות ובמעמקים; איך אתה מתאר אותו כמקום מנוחה? איוב מדבר על מה שאינו יודע.

ג. "ידעת כי אז תולד ומספר ימיך רבים" (לח, כא) – אירוניה: "בוודאי אתה יודע, הרי נולדת אז, בבריאת האור והחושך, וימיך רבים מאוד" – ה' לועג ליומרתו של איוב לדעת; ואין בדבריו תשובה לשאלת הסבל והצדק שאיוב שאל, אלא רק שאלות על הבריאה.

פרק רביעי — קטע להבנה ולניתוח

שאלה 11

א. (1) ביקשו לעבור בארץ אדום בדרך המלך, בלי לפגוע בשדה ובכרם ובלי לשתות מי באר (כ, יז). מלך אדום סירב: "לא תעבר בי" ויצא לקראתם "בעם כבד וביד חזקה" (כ, יח, כ). (2) הקיפו את ארץ אדום – "ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום" (כא, ד). העם קצר רוח ("ותקצר נפש העם בדרך") והתלונן באלוהים ובמשה: "למה העליתנו ממצרים למות במדבר... ונפשנו קצה בלחם הקלקל" (כא, ה).

ב. סובל: "את כל התלאה אשר מצאתנו", "וירעו לנו מצרים ולאבתינו" (כ, יד–טו) – עורר רחמים. מנומס: "כה אמר אחיך ישראל", "נעברה נא" (כ, יד, יז) – פנייה אחווה ובלשון בקשה. מסתפק במועט: "לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך נלך" (כ, יז); "רק אין דבר ברגלי אעברה" (כ, יט) – מבקשים רק מעבר.

ג. (1) בבקשה הראשונה – "ולא נשתה מי באר" (כ, יז): לא ישתו כלל; בשנייה – "ואם מימיך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם" (כ, יט): ישתו, אבל ישלמו. (2) השינוי מראה שההבטחה הראשונה לא הייתה אמינה, ועם גדול עם מקנה ישתמש במשאבי המים המעטים של אדום – למלך יש סיבה לחשוש שגם שאר ההבטחות לא יקוימו, ולכן סירובו מובן.

ד. (1) "ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה" (כ, כ), ומיד "ויט ישראל מעליו" (כ, כא) – ישראל נמנעו מעימות וסטו מן הדרך מול הכוח הצבאי. (2) ציווי ה׳: "אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל כי ירשה לעשו נתתי את הר שעיר" (ב, ה) – ארץ אדום ניתנה לעשו, ואסור להילחם בבני עשו.

כל הבגרויות בתנ"ך עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/tanach